

ભગતનો ભવાડો.

—૦*૦—

રચનાર દીનાનાથ મગનલાલ ઠેકા
જી રામદાવાદમાં સાંકડી શેરી
માં લાખાપટેલની પોળમાં દેવની
શેરીમાં ઘર નંબર ૯.

છાપાવી પ્રસીદ્ધ કરનાર દીનાનાથ
મગનલાલ.

અં મદાવાદ

—૦*૦—

ખાડીઆમાં સાઠોદરાના માહાદેવની પાસે
પેતાના પ્રજાગત મેસમાં શા. ચુનીલાલ
હરીવલવદાસે છાપી પ્રસીદ્ધ કરી.

સને ૧૮૮૮ સંવત ૧૯૪૪

કીમત રૂ. ૦-૧-૬

રચનારની વીનંતી સાથે સુચના.

—૦*૦—

સરવે સદ્ ગ્રહસ્થોને તથા તેમનો સ્ત્રી છોડીઆને વિનંતી ઘણીજ આછછથી કરવામાં આવેછે કે આ “ભગત ભવાડો”નામના નાટકમાં આખરે ભગત અને કુભારજીયાનું મૃત્યુ છે. નામે ભગત કેહેવાય અને પેટ માં દગો રાખી પારકી સ્ત્રી છોડીઆની સાથે ખદકામ કરે છે. પણ જે સમજી છે તે દુર ખરી જઈ નીતીથી ચાલે છે. માટે મારો વાહાલી બેહેના ને ભાઈઆ આ-વા દુષ્ટ દુરાચારી ભગતથી વેગળા રહેવું અને વાતો ને રાગોટાથી કાંઈ પરમેશ્વર મળતા નથી એ નકી કરી માનવું. ને જ્ઞે એકાંત વાસમાં શુદ્ધ મનથી ઈશ્વર ભક્તી કરશે તો કલ્યાણ થશે. આ લઘુ પુસ્તક મે પ્રથમજ મોરી અલ્પ મતી પ્રમાણે બનાવેલું છે તો તેમાં સુઝ અને વિદ્વાન ગ્રહસ્થોને ભુલચુક માલમ પડશે તો તેને સાફ હું બનાવનાર ઘણીજ નમ્રતા પુર્વક માફી માગી લઉં છું.

લી. રોવક

દીનાનાથ મગનલાલ વ્યાસ.

પાત્ર જનોનાં નામ.

—૦*૦—

- ભગત—એક રાજ્યનગરનો દુષ્ટ ઠગારો માણસ.
 બીદુપક—મશકરો ખરૂં ખોલનાર.
 ભલીખાઈ—કુભારજ્યાની પાટોશણ.
 ઠપટીશા—મશકરીદાસનો દોસ્તદાર.
 છેલછખીલો—મશકરીદાસનો દોસ્તદાર.
 અડવાસા—ભગતની જુની રેઠણનો માણસ.
 કુભારજ્યા—અડવાસાની વહુ (સ્ત્રી)
 કરકશા—અડવાસાની મા.
 ચંદ્રકુમારી—એક નીરાકપટો ભલીખાઈની પાટોશણની
 દીકરી.
 કપુરચંદ—કાપડ વેચનાર વાણીજ્ઞા.
 દ્વીપચંદ—તેનો વાણીતર.
 તીખાભાઈ—કુભારજ્યાનો ખાપ.
 છુપખાં
 જમાલખાં } પોલીસના આદમી,
 રૂતેખાં }
- ફોજદાર—રાજ્યનગરનો.
 ન્યાયાધીશ—ન્યાય કરનાર.
 જલર—જલનો ઉપરી. (કેદખાનાનો)
 દાકતર—કેદીઓને દવા આપનાર.
 કરશન—ભગતની સોખતનો કેદી.

ભગતનો ભવાડો.

સ્થળ ભગતનું ઘેરથી દુકાને આવતું ન એક માણસને પુછવું.

એક માણસ—ભગત કેમ કંઈ જણાતા નથી ?

ભગત—શું કરીએ ભાઈ ! આ દોવાળી ટાંકણું ગયું છે માટે હીસાખની ગડખડમાં જતો.

વિદુષક—ગરખડતો ખરીજતો, લોકોની મા છોકરીઓને ભજન ભણાવામાં ?

ભગત—પેશ પેશ લુચ્યા આ માથે પીછાં ન છું છાં ધાલી આવ્યો છે સાજો, ખખડદાર ને મને કોઈ દોવરા આવું કહીશ તો મારો નાંખોશ.

વિદુષક—ભાઈ જોયું ખરા જોલી માથે મારયું, ભજને રીસ ચડી, મારે શું ફેડ તાર માથુ ને કાઢાડ માંડી થી રાણું. હું તો આ ચાલ્યો. (જાય છે)

સ્થળ ભગતની દુકાન.

[ભગતે આવી દુકાન ઉઘાડી દેવતા લેવા જાય છે. ત્યાં ખનેલો ખનાવ.)

ભગત—ચંદ્રકુમારી ખેંદેન દેવતા આપશો કે ?

ચંદ્રકુમારો—હા ભાઈ લઈ જાવો ?

ભગત—ચંદ્રકુમારી કેમ કંઈ જોલતાં નથી ?

ચંદ્રકુમારી—કેમ ભાઈ જોલોએજી છોએતો કંઈ જોખણ નથી.

ભગત—[ધુંગમાં હાથ ધાલી ખોરનો મુઠો ભરી] આ હો લો લો મને સંભરયું, ચોડાંક કાલે ખોર લાવ્યો હતો તે લો ખાઓ, એની વાનગી જુઓ. એમ કહી ચંદ્રકુમારીને આપે છે ને ચંદ્રકુમારી પોતાના જોખણમાં લે છે.]

ભગત—(પોતાના દુબટ વિચારથી) કેમ ખેંદેન ખાહાર આવો છો ?

ચંદ્રકુમારી—હા હમણાં આહું છું.

સ્થળ ભગતની દુકાન ને કુભારજ્યા.

કુભારજ્યા—ભગત કાલે મને આવવાનો જુઠો વાયદો દઈ આપ્યા ગયા? આવી પ્રીત રાખશો કે?

ભગત—પ્યારો તારો ને મારો દાસ્તો થઈ છે તે કમ કો દી ઉપાચ્છે તોડું? (વિદુષક આવે છે)

વિદુષક—ખરો વાત ખેદેન! ભગતની સાથે દાસ્તી કરી તે થી તુતો તરી સુકી, ને તારો તો ઉધાર થયો.

કુભારજ્યા—મેર મુત્રા નખોદીયા તું પાછો અહીં આગળ આવ્યો કે? જેમ નળ પછત્રાડે કળી.

વિદુષક—સાચો વાત ભાઈ મારે આવેથી તમારી ખન્નની ભક્તીમાં ખામી લાગતી હશે? આ આલ્લો મારીજ તમને મોટી આડી ખીલી છે. (જાય છે)

ભગત—પ્યારો આજે ખપોરે તારા હીજડા ઘણીના ગયા પછી હું તને તારા ઘરમાં ઇસારો કરો જહો અટલે તારે તુરત મારા કરાવેલા મકાનમાં આવવું.

કુભારજ્યા—ઘણી ખુશીથી આ પાપ [છોડીને] ને જાં ધાડીને આવીશ.

સ્થળ ભગતની દુકાન અને ભગત.

(ભગત લોકોને સારૂ લગાડવા વઘરાગતાં ભજન ગાય છે, પછો વિચાર કરે છે. મનમાં—અરે પરમેશ્વર આ અડવાસા તો ભડવા જેવો છે ને એની મા કરકશા ખડી પક્કી છે અટલે કંઈ ક્રાવતુ નથી. પણ આ ઇશ્વર એ ક્યારે મરે એ ટલે આપડે ને કુભારજ્યાને દાસ્તો છે તેથી ખન્ને જણ એનું ધન માલ લઈને નાશી જઈએ. (વિચાર કરે છે એ ટલામાં અડવાસાનું આવવું થાય છે.)

ભગત—આવો અડવાસા ખુજીમાંતો ખરા?

(૭)

અડવાસા—તમ દીઠે વિશેષ.

ભગત—કંઈ મેહેરખાનો ઉતારી નાખી જણાય છે.

અડવાસા—અમારી મેહેરખાની શા કામની તમારા જેવા ભગતની જોઈએ.

વિદુષક—પવોત્ર ભગતની મેહેરખાની હોય તો દુઃખરૂપી સંસાર તરાય. (કહી નાશી જાય છે.)

અડવાસાજાય છે. ભગત—કેમ અડવાસા ચાલ્યા સુકો બુકો પીએને ?

અડવાસા—ના ભાઈ મારે તો દુકાનનો વખત થઈ જાય છે. (એમ કહી જાય છે.)

ભગત મનમાં—નીકાલ થયો કે પાપ ગયું. હવે સાંજરે આવશે ત્યાં સુધી મારે ને કુભારજીયાને ગમત પડશે.

[એમ કહી કુભારજીના ઘરમાં જાય છે.]

ભગત—કેમ કરકશા ડોરી હવે શી ખખર છે ?

કરકશા—છે એમને એમજ તો ભાઈ.

ભગત—કંઈ આસડવેસડ સારા વેદનું કરો બિટલે ઝટ ફેર પડે. (એમ કહી કુભારજી પાસે જાય છે ને તેની છોડીને તેડીને કહે છે.

ભગત—કેમ છે એન લાડુ ખાશો ? ખરકી ખાશો ? (એમ કહી કુભારજીને આંખનો ઈસારો કરી જાય છે.)

કરકશા—કેમ ભાઈ ચાલ્યા ?

ભગત—શું કરીએ ભુખ લાગી છે માટે હવે ઘર ખાવા જઈએ કે નહીં ?

વિદુષક—ઝેર ખાવા જાઓ ભાઈ, હમણાં તો દુધની શેર લાગે છે પણ આખરે ઝેર સમજી મુકજો. (નારી જાય છે)

સ્થળ ભગતનું ઠરાવેલું મકાન.

(ભગત એને કુભારજી ભગતાણી.)

(૮)

ભગત—પ્યારો તમે જરા ખેસો છું જાનરમાંથી થોડી ખ
રફી લઈઆણું.

કુમારજી—જલદાથી આવજો.

ભગત—જય છે. [રસ્તામાં ભગત અને તેનો દોસ્તદાર.]

દોસ્તદાર—ભગત કેમ કંઈ આજ ખરફી લેવા માંડી છે?

ભગત—શું કરીએ ભાઈ ઠાકોરજીને ધરાવવા સારૂ જોઈએન?

વિદુષક—ઠાકોરને કે ભઈ ઠકરાણીને ?

ભગત—ઠકરાણી કેઈ તારી મા છે ?

વિદુષક—(પારફી સ્ત્રી મા ખેન સમજીને કહેછે) મારી
મા ઓટલે તમારી રાખેલી વહુ.

ભગત—એક દીવશ મેં તને ના કહી હતો કે મારી વાતમાં
તારે કદાપી ખોલતુ નહીં ને ફરી પાછો ખોલ્યો તારૂંતો
જોતજ આવ્યું છે.

વિદુષક—ઠીક ત્યારે ઠાકોર સારૂ લઈ જાઓ તો છું
પણ મંદીરમાં દરશન કરવા આણું છું મને થોડોક પર
સાદ આપજો.

ભગત—ચાલ (મોઢોડુ ચઢાડાવી લઈ જાય છે.]

સ્થળ વિદુષક અને મંદીરના મેડો.

વિદુષક—જો ખેસો કુમારજી ખેહી છે તે અહીંયાં કેમ
આવી છે ?

ભગત—(નીરાશ થઈને) ખેશ ખેશ ગધાહા કંઈ આસડ
લેવા આવી હશે.

વિદુષક—તમે ભજન ને આસડ ખન્ને કરો છો કે ?

ભગત—હા ભાઈ ખન્ને કરીએ છીએ.

વિદુષક—મારી વહુ આસડ કરશો કે ?

ભગત—શું થયું છે.

વિદુષક—તાવ આવે છે.

ભગત--(વિચારીને કહેછે આપકાતો દોંગછે માટે ના
કહોને) તેની દવાતો નથી કરતા.

વિદુષક--એમ કહોને કે તે રૂપાળી નથી.

સ્થળ મેડો ભગત અને કુભારજી.

કુભારજી--એ મુવો આવ્યો હતો તે પોળપારામાં
મારી કૂજેતી કરશે.

ભગત--(પેલીને સાડ લગાડવા કહેછે] વાત કરે તો
જનનથી મારી નાખ્યું.

કુભારજી--લો લો મને સાંભરયું, કાંઈ લાંચ આપી હો
તતો બોલત નહીં.

ભગત--હું કંઈ કાચો છું ક્યારના રૂ. ૨) આપવા માં
ડચા પણ લધા નહીં, એમ કહી બરફીનો એક કોળી-
આ દરેકના હાથમાં લેઈ સામા સામી મોમાં ધાલી ખા
ય છે. વળી પોતાનું દુષ્ટ કાજ કરો તે મકાનના
દરવાજે ઉભા રહે છે.

કુભારજી--આવું સુખ તો પેલા ભડવાયો મળતું નથી
(સ્વપ્નામાં]

ભગત--મારે ઘેર પણ કાલુડીથી મળતું નથી [દરમી
આન વાત કરતાં) કુભારજીખાઈની પાડોશણ ગા
મથી એ રસ્તે આચીતી આવે છે.

ભલીખાઈ--કુભારજી અહીંયાં ક્યાંથી ?

કુભારજી--(કાળાં કરમ કરેલાં તેથી શરમાઈને) અ
મસ્તી આવી હતી.

સ્થળ ભલીખાઈ ને કરકશા ખાઈ તેના ઘરમાં.

ભલીખાઈ--કરકશાખાઈ આજ તમારા અડવાસાની વ
હું ભગતને મંદીર કેમ ગયાં હતાં ?

કરકશા--ના ભઈ હું તો કાંઈ જાણતોએ નથી, મંદી

(૧૦)

૨ શું, વાત શી, અંહીથી તો એમ કહોને ગઈ છે
કે હું તો મારા પાપને ઘેર જાઉં છું.

વિદુષક—હા મા એતો પાપનું ધરજ કહેવાય તો!
એય કહે છે એટલામાં પાડોશી આડોશીના જાણી
આવવાથી કુનેતી થાય છે તેટલામાં ભગત દુકાને
આવે છે.

કરકશા—મેર મારા રોયા! તારી ખોનના માંટી તું
મારા અડવાની વહુને લઈ કયાં ગયો હતો.

ભગત—એ શું, હું શું, હું તો હમણાંજ ઘેરથી આ
હયો આણું છું.

વીદુષક—કેમ ભગત! પેલો ખરકી મને ના આપો ને
તમે ખન્નેએ ખાધી તેનું આ ભગત ભોપાણુ હો?

ભગત—(ખાસડાં મારી) મેર સાળા લુચ્યા ખરકી
શેની, જુઠી જુઠી વાતો કરે છે.

કરકશા—મારો અડવો પણ મુખ્યા ભડવા જેવો છે તે
થી મારૂં ઘર ગધાડે ચઢ્યું. એનામાં અકલહોત તો
આ વખત આવત નહીં ને રાંડ પણ ફાટત નહીં.
પેલે વીદુશકીએ ખરેખર કહો દોધુ એટલે એના
ઉપર કેવાં ખાસડાં મારયાં.

**સાસુ વહુને શીખામણ આપે છે.
લાંબણી.**

—૦*૦—

સુણ સાસુજી કહે રહો વહુજી ઢંગે,
આવડો શો માંડયો ફૂંક શોખીલા સંગે;
શોખીલા શેરીએ આવે વહુજી તમ માટે,

તમે તેને કાજેરે જાઓ નદીને ઘાટે.

આવા કુંદમાં પડી બગડશે તેમાં નહીં સાડ,
લોકો જાણશે તે બધો વાત થાય નહાર;

હું પુણ્ય ત્યારે કહોછો દળવાને ગઈતી,

પણ પેલી આરતીમાં કેમ એકલી બેસી રહીતી.

એમાં નથી કાંઈ સાર બળે અવતાર તમારો,

મારો છોકરો કેટલું કહે તે વિચારો;

એમાં સગાં વાહાલામાં આખરું જાય તમારી,

પાડા પડોશમાં દેખાય ખાટું લો ઉરધારી.

કોઈ મળશે તમને હુંશિઆર નાંખે કાંસામાં

જળ ભરવા એકલડો હવે પછી જાશેમાં;

તમે ખાજો તમ અવતાર મા ખાપને લજબ્યાં,

છેવટ એત્રે આવી સાસરીઆંને પજબ્યાં.

હવે તમારું અંતર કંઈ ખોલીને જાગો,

[પ્રભુ] દોનાનાથની પાસેક્ષમા અરજીથી માગો.

સ્થળ કુભારજી અને અરવાસાને સુવાનું ઠેકાણું

અરવાસા—જી જી રાંડ તને કરતાં આવડ્યું નહીં, હા

તું ઉઘાડું કરાવું હશે કે ?

કુભારજી—મારો કાંઈ વાંક નથી. પેલો મુખ્ય વિદુષકી

આ જોઈ ગયા હતા તેણે તો ના કહ્યું પણ પેલી

રાંડ ભલી ખાઈએ કહ્યું.

અરવાસા—જો વળી કરજે. કરવાને સાડ મારી તો ના ન

થો પણ જોઈ વિચારીને કરવું, આપડે આપડો ગો

ળછાનો માત્ર ચોરી ખાવો એ વાતની મારો ના નથી.

સ્થળ ચંદ્રકુમારીના ઘરમાં ભગત અને ચંદ્રકુમારી.

ભગત—(બધાંના દેખતાં) કેમ બેઠેન કાંઈ કામકાજ

કાઢાડતાં નથી ? [પછી એકાંતે ખોલાવી પોતાની

દુષ્ટ મુરાદ હાંસલ કરવાના વિચાર જણાવે છે.)
 ચંદ્રકુમારો—જુઓ ભાઈ તમે મોટા છો એટલે તમને
 ભાઈ અથવા પાપ કહ્યું તો ચાલે, તમને આણું કહે
 વું ઘટે નહીં અને મારો ભાઈ કપટોશા છે તે ત
 મારો દાસ્તદાર માટે તમે મને આમ કહો તે સાંનહો.
 ભગત—એહ ! એમાં શું તારા ભાઈ કપટોશાની મેં
 દાસ્તી કરી છે તે ફક્ત તારી મોખત સાં કરી છે
 માટે અકચણ નહીં.

ચંદ્રકુમારો—એતો વાત ખરો પણ શાસ્ત્રના મત પુછો
 અને આંખો ઉઘાડીને જુવો તો તે બદલ કેટલું
 પાપ સજ્યુ છે.

ભગત—કેમ મને નિરાશ કરીને છેવટે આવોજ જવા
 બ દોષો કે ?

વિદુષક—સાત વાર.

ભગત—અરે દુબટ પાછો વું મારે કરમે આગળને આ
 ગળ આવ્યો કે ?

વિદુષક—લે ભાઈ જોવાનું હવે તે જોઈ ગયો હવે આ
 ચાલ્યો. [જાય છે)

સ્થળ એકાંત વાસ. ચંદ્રકુમારો ન વિદુષક.

(વિદુષકને ચંદ્રકુમારોને ભગતની વાત કહેલી જણાઈ
 આવી તેથી)

વિદુષક—ખેન ચંદ્રકુમારો તમે આ સાં કામ કરવા
 માંડ્યું છે.

ચંદ્રકુમારો—શું ભાઈ ? હુંતો જાણુતીએ નથી.

વિદુષક—જાણુતી નથી કે ભગત શું કેહેતા હતા ?

ચંદ્રકુમારો—હા ભાઈ હા હવે હું સમજી. મને વાત
 યાદ આવી તેથી તમને સાચે સાચી વાત ભગતે મ

ને કહેલી તે ઇશ્વર માથે રાખીને કહ્યું છું તે સાંભ
જો. એક વખતે હું મારા ઘરમાં કામ કરતી હતી
અને ભગત આવ્યાં તેણે મને એકાંતે બોલાવી પો-
તાની દુષ્ટ મુરાદ હાંસલ કરવાને કહ્યું પણ હું સ
મજી ગઈ (મારો દડાડો ઘેર તેથી) કે, મારા બા
પ કેણુ અને તેમના બેણુવામાં આવે તો આખર
જાય. ખીજી પરમૈશ્વરના ચેરો. તેમ સમજી ના ક
હી. અને વગેરે આ વાત તમારા જેવા સુ રસ્તે ચ
ડાવનાર ભાઈઓની તથા ઇશ્વરની કૃપાથી બચો
છું. તે બદલ ભાઈઓ હું તમારી ધર્મીજી આભા
રી છું તેનો બદલો વાળવા મારી શક્તી નથી તો
પણ આ કરેલા ઉપકારને માટે તમારો સદાની દા
સ થઈ રહીશ. લો વચન.

વિદુષક—એમાં આભર માનવાનું કાંઈ કારણ નથી;
જે કે મારો મિત્ર જે કપટીશા છે તે તારો ભાઈ
છે તેથી તને મારી બેન ગણુ તોપણ આલે. પણ જે
બેહેન આપડે આખરદાર મા બાપનાં છોકરાં જે
એવાં દુષ્ટ કર્મમાં ફસાઈએ તો તેમાં આપ
ડી તથા આપડાં મા બાપની આખર જાય અને જ
વની હાની થાય માટે બેહેન વિચારીને ચાલવું.
અને એવા દુષ્ટ દુરીજન ભગતથી વેગળાં રહેવું.

અંદકમારો—કોઈ ભાઈ હવે હું પુરો સમજી, કદો આ
જ પછી દુષ્ટ મારગે ના ચઢતાં સદા ઇશ્વર ભક્તી
ની સાથે પતી ભક્તિમાં પણ રહીશ.

વિદુષક—જે તું આવા સારા રસ્તા ઉપર ચડે ન ની
તોથી વરતે તેને માટે આ લઘુ પોથી લખી છે તે
ની ખીન્ના તારી ધ્યાનમાં આવીજ હશે. ને હું જ

છાશું કે તારામાં કપેટ વીચાર તો છેજ નહીં પણ
કહુવત છે કે સોગત તેવી ચસાર થઈ છે એમાં તા
રો વાંક કંઈ જાણાતો નથી એ નઠારી સોખતનો
વાંક. પણ ખેલેન મારો છેલ્લો ચક્ષર એજ છે જે
સારે મારગે નોતીથી ચાલવું, દુષ્ટ ઇગારાઓથી વે
ગળાં રહેવું, મંતર જંતર માનવા નહીં, સરવેને
પોતાના પતી શીવાયનાને ભાઈ બાપ ગણી ચાલ
શો તો આ લોકમાં તમારી તથા તમારાં મા બાપ
ની આખર કાઢશો ને અંતે ઈશ્વર પદને પામશો
એજ મારો છેલ્લો શીખામણ છે.

અંદ્રકુમારો—આવા તમારા જેવા સુ વિચારના ભાઈઓ
મને મળવા પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વરની પાસે પ્રારથના
કરોશ. ને એકાંત વાસમાં ઈશ્વર ભક્તી કરીશ એ
ટલે સંસારી ઝેરી પવનના ઝપાટાથી બચવા અડ
ચાણ રહેશે નહીં. તથાસ્તુ.

સ્થળ ભગત અને કુભારજનો અઉટાનો રસ્તો.

ભગત—કેમ પ્યારી તને શું લુગડુ અપાવું?

કુભારજ—મને કુલવાડીનું ગવન તથા કાંચળીઓ સા
રૂ ચીનાઈ સાટીન અપાવો.

ભગત—હીંક ત્યારે તમે મુગઈ ખેંકનો પાસે ડેહલુ છે
ત્યાં આગળ ખેસો હું લઈઆવું છું. [જાયછે.]

સ્થળ કાપડીઆની દુકાન ને ભગત.

કપુરચંદ—શું લેવું છે ભાઈ?

ભગત—મારો બાયડીને સાડ કાંઈ લુગડાં લેવાં છે.

કપુરચંદ—શું મંગાવું ખોલો?

ભગત—કુલવાડીનું ગવન તથા કાંચળીઓ સાડ ચીના
ઈ સાટીન ઊંચી.

કપુરચંદ—(શુભાસ્તાને) દીપચંદ પેલાં ગવન ન સાટીન લાવ.

દીપચંદ—ઠોક લો [લાવીઆપે છે.]

ભગત—ગવનનો શી કીમત છે ને સાટીન કેમ વાર આપો ?

પપુરચંદ—ગવનના સવા ખે રૂપોઆ ને સાટીન સવા ત્રણ રૂપીએ વાર આપી. એટલામાં કુભારજનો ખાપ આવે છે ને પુછે છે.

તીખભાઈ—ભગત શું લીધું વાર ?

ભગત—ભાઈ મારી ધરની સ્ત્રીને સાડા લુગડું તથા યે હી સાટીન લીધી.

તીખભાઈ—તમારી વહુને સાડા લીધાં કે ?

ભગત—હા ભાઈ શું કરીએ સંસારમાં રહ્યા એટલે કસાયા.

તીખભાઈ—તમે સંસારમાં રહેવા માગતાં નથી ?

ભગત—ખળ્યો આ દુઃખરૂપી સંસારમાં અનેક પ્રકારની પીડા એમાં શું કામદો. આપડે તો પ્રભુપદને મેળવવા ઇચ્છીએ છીએ. [વિદુષક આવે છે.]

વિદુષક—કેમ ભગત પ્રભુ પદને કે કુભારજ પદને માગો છો ?

ભગત—આ સાજો મરીએ ના ગયો લોકોને ખરૂં ખ્યાલ નહીં સમજાવુછું તેમાં વચ્ચે ખરી ટાપશી પુરે છે ને વળી મારો મોજ મઝામાં અંખોરાણું (ખાચણું) કરે છે. જ્યાં જોઈએ ત્યાં તથ્યાર.

વિદુષક—આશ શું કરીએ સંતનો જોડે મારા જેવા સંત હોય તો તમારા જેવા ઠગ સંતને પકડી પાડે તેથી તમારા બલા સાડા તમારી કંડે ફરજી પડે તમારે તો પથર ઉપર પાણી,

ભગત—હોક ભાઈ પણ હો આ ધોસ રૂપીઆ ને આ
વાત કેઈ ? કહીશ નહી નોકર ખરાખો થશે.

વીરુપક—ના ભાઈ ! એમાં તો હું ઇશ્વરનો ગુનેગાર થા
ઉં મારે એવી હરામની લાંચ જોઈતી નથી.

ભગત—એમાં લાંચ શેની ? આતો દોસ્તો ખાતર આ
પ્રે છુ.

વીરુપક—હું તમારા જેવા પાપી ભગતની દોસ્તો કર
વા માગતો નથી અને ઇશ્વર પાસે માગુ છુ કે આ
પરો પ્રહ્મ નારાયણ આવા અધોર પાપી ભગતથી
દુર ખસેડો કે જેથી મારો તથા મારા કુટુંબનો
ઉદ્ધાર થાય. (જાય છે.)

સ્થળ મુખ્ય બેંકનું જોડેનું ડેલુ.

(ભગત કુમારજી અને પાછળથી કુમારજીના બાપ.]

કુમારજી—બહુ વાર થઈ ગઈ.

ભગત—શું કરે પેલો તારો બાપ તીખાભાઈ મળ્યો
તેણે મુછયું શું લોહો એટલે મેં કહ્યું મારી બાય
હીને સારું લુગડાં લઈછું. દરમીઆન પેલો વીરુપ
કીયો જ્યારે ત્યારે આપડો મોજ મઝામાં હરકત
કરે છે તે મળ્યો તેને સમજાવીને કાઢાડ્યો.

કુમારજી—મારા બાપે મારા આવ્યાની વાત જાણીતો
નથી ?

ભગત—જાણવા હજીએ તો અમને ખગભગત ઠગભગત
કહે કોણ ?

કુમારજી—વાહ પ્યારા ! તમે ભગત આ નામનો ગુણ
રોખી મારા બાપના આગળ હોક ઉસ્તાદી ચલાવો
છે. સાબાશ છે દોસ્તી તમારોજ કરવા પેલે કવ
ઇશ્વર પાસે માગી લઈશ.

(એટલામાં ભગત કુમારજીને લુગડાં આપે છે તે ક્ષભા રજા લે છે દરમીઆન તેના બાપ આઘથો આપતાં જોઈ પુછે છે.)

તોખાભાઈ—ભગતભાઈ મારે મોઢે થું ખોલતા હતા ને લુગડાં તો મારી છોડીને આપ્યાં, ધિકાર છે તારા ભગત નામને. [એમ કહી છોડીને બે ખાસ ડાં મારી ઘર તરફ વિદાય કરે છે અને ભગતને સાત પોલીસમાં સંભળાવે છે.]

સ્થળ પોલીસની ગેટ.

[લુખખાં, જમાલખાં, કૂતેખાં વિગરે શીપાઈ. તથા ભગત.]

લુખખાં—વાહ ! ભગત તેરે જેસા ભગત તો મેને મેરો ઉમરભરમાં ખી નહી દેખા. કોઈકો ભેજુ ખેટી નહી દેખી. સાલે અમારા મુકામમાં રહેતા હોય તો ફીરખી એસા કરે સો ધીક્કાર કે પાત્ર હોયગા.

જમાલખાં—કૂતેખાં એક દર સાલેક મારો ફીર ઉસ્કા જનમ તક એસી પુરો દાનત લુલ જનયગા. [બધા શીપાઈએ મારે છે ને મરણ તોલ કરી નાંખે છે.]

ભગત—ભાઈ મને મારશો નહી. મને ખહુ વાગ્યુ છે હું કદો ફરીથી આવુ દુષ્ટ કામ નહી કર. ને આ કામમાંથી છુટીશ તો તમને રૂ. ૨૦૦ આપીશ અને ના છુટુ તો હાલમાં આ મારા હાથમાં રૂ. ૨૦ ની વીટી છે તે લો. મને ના મારો તે ખદલ બ ક્ષીસ આપુછુ.

જમાદાર વીગરે વિચાર કરી કહે છે—સાલે મેરે હાથમે દે મે સખક ખેંહેચકે દહિંગા. (વીટી લઈ ખી જા સીપાઈએને રૂપીઆ જમાદાર વેંહેચી આપે છે.)

સ્થળ ફોજદારનો ઠંચેરી.

(ફોજદાર, કારકુન, જમાદાર, સીપાઈ વિગરે.]

ફોજદાર—સીપાઈ આજ કોઈ ફરીઆદી આપાયા ?

સીપાઈ—હા સાહેબ આપા હૈ.

ફોજદાર—ઉરકું ખોલાવ ?

સીપાઈ—ખોલોત અચ્છા સાબ. [સીપાઈ તીખાભાઈ ને ખોલાવે છે ને ફોજદાર જુખાની લે છે.]

ફોજદાર—તીખાભાઈ ખોલો જુહુ ખોલુ તો પરમેશ્વર પુછે.

તીખાભાઈ—જુહુ ખોલુ તો પરમેશ્વર પુછે.

ફોજદાર—તમારૂં નામ તથા તમારા ખાપનુ નામ શું તથા તમારી ઉમર કેટલી ?

તીખાભાઈ—મારૂં નામ તીખાભાઈ, મારા ખાપનુ નામ આંઝીભાઈ, મારી ઉમર આશરે વરસ પર ની છે, ધરમે હિંદુ વાણીઆ છીએ, ઠેકાણુ મારૂં શ્રી રાજ્ય નગરમાં છે.

ફોજદાર—ભાઈ તારી અરજી શી છે તે ખોલી જા.

તીખાભાઈ—જુએ સાહેબ, હું કાલે ખપોરના સુમારેખા ર વાગતાં ચઢીટામાં ગયો હતો ત્યાં આગળ ભગત મારી છોડી લઈને આવેલો હતો ને છોડીને તે જી સમજવો મુંઝવે ખેંક પાંચ ટેલુ છે તે ડેહેલામાં ખેસારી હતી. તે મે પાછળથી ભગતને ને એને જોયાં, કારણ કે ભગત તેનેજ સાડી લુગડાં લેવા આવ્યો હતો. મે ભગતને પુછ્યું કે ભાઈ લુગડાં કેને સાડી લોછો ત્યારે ભગતે જવાબ આપ્યો કે મારી આંને સાડી લઈછું પણ એ લુગડાં લઈ ગયા પછી કાંઈ કામ સાડી હું ડેહેલામાં ગયો હતો ત્યાં આગળ ભગતને મારી છોડીના હાથમાં લુગડાં આપતાં

(૧૯)

જેથા ત્યારે તેણે (છોડીએ] તે લુગડાં છુપાવ્ય
પાણુ હું તે સરવે દેખતો હતો. પછી મેં મારા
છોડીને મારી વીંધાય કીધો. અને ભગતને પકડવા
ગેટ ઉપર ફરીઆદ કીધી એટલે એને પકડી લઈ
ગયા અને આજે હું ફરીઆદ કરવા આવ્યો છું.
માટે એને સખત શીક્ષા કરશો કે જેથી આવો સ્ત્રી
આનો લાજ ન હુંડાતાં લોકોની મા છોકરીઓની
આખરૂં રહે અને હવે પછી આવુ કામ કરે નહીં.

[ફરીઆદીની જુખાની લઈ કામ કમીટ કર્યું.]
શહેરના ન્યાયાધીશ તરફ મોકલે છે.

મેહેરખાન રાજ્યનગરના ઇનસાફી ન્યાયાધીશ સાહે
બની હજુરમાં.

શહેર ફોજદારના રીપોર્ટ જે આ કામમાં ફરીઆ
દો ગરીબ માણસ છે પણ આખરૂંદાર છે ન આરોપી
બડો લુચ્ચો, પાપીષ્ટ, ધર્મ હીન અને નીરસજ છે મા
ટે એને સખત શીક્ષા કરવાનો મારો અભીપ્રાય છે કા
રાણુ કે આત્મદ ફરીથી કોઈ પણ માણસ આવુ દુષ્ટ કા
મ કરવા હોમત ધરશે નહીં.

ફોજદાર. આનંદીલાલ માહાસુખરામ.

સ્થળ ન્યાયાધીશની કચેરી.

(ફરીઆદો તથા તેના સાક્ષીઓનો જુખાનો.)

ન્યાયાધીશની રૂબરૂ ફરીઆદીની જુખાનો.

ન્યાયાધીશ—ફરીઆદી બોલો જુહુ બોલુ તો પરમેશ્વ
ર પુછે.

તીખાભાઈ—મારૂં નામ તીખાભાઈ, મારા પાપનુ નામ
અંબીભાઈ છે મારી ઉમર આશરે વરસ પર નીછે,
મારો ધર્મો સરાફીનો છે મારો ધરમ વર્ષશ્રવ હિંદુ

(૨૦)

નો છે. પુછવાથી લખાવુછુ કે.

સ૦—તમે સદરહુ ભગત આરોપીને ઓળખો છો ?

જ૦—હા સદરહુ ભગત જ્યાં દુકાન માંડે છે તેના પાટોશમાં રહે છે. એટલે મારી છોડોને હું તેડવા ઘણીવાર જતો તેથી ઓળખુ છું.

સ૦—સદરહુ ભગત અને કુમારજીની દોસ્તી કેટલા દી વરાથી છે ન તે દોસ્તી કેવી રીતે થઈ તે તમે જાણો છો ?

જ૦—હા સદરહુ ભગત અને મારી કુમારજીયા છોડી ખન્ને જાણાં ચઉટામાં ગએલાં ને મે તેને લુગડાં આપતાં જોયો અને તેને લેતાં જોઈ તે ઉપરથી મ ને ખાત્રી થઈ કે દોસ્તી છે પણ કેટલા દીવરાથી છે તેની મને ખબર નથી.

સ૦—સદરહુ મુદાના માલમાં જે લુગડાં છે તે તમે તે ને લેતાં જોએલો ? અને જોએલો તો તમે અને પુછેલુ કે લુગડાં કેને સારૂ લોછો. ને પુછેલુ ત્યારે તેણે તમને કંઈ જવાબ આપેલો ને આપેલોતો શો ?

જ૦—ઉપર ખતાવેલા ભગત આરોપીને મે ચઉટામાં દીવરાના ખાર વાગતાં કાપડીઆની દુકાને જોએલો ત્યારે મે અને પુછ્યુ કે ભાઈ કાપડ કેને સારૂ લો છો તેણે જવાબ આપ્યો કે મારી સ્ત્રીને સારૂ લઉછુ.

સ૦—ભગતે પોતાની વહુને સારૂ લુગડાં લઉંછુ આવુ કહ્યુ એ વાતના કોઈ સાક્ષી છે ?

જ૦—જે કાપડીઆને ત્યાંથી લુગડાં લીધેલાં તેને મે કે કહેલુ તે સાક્ષી છે ને તેનું નામ કપુરચંદ દેવ ચંદ છે.

સ૦—સદરહુ ભગત આરોપીએ તમારી દીકરીને લુગ

હાં આપ્યાં તે તમે જ્ઞેયાં ?

જ૦—હા હું તે ડેહલામાં કાંઈ કામ સારૂ ગયો હતો તે બનનેન જ્ઞેયાં.

સ૦—તમારી છોડી કુભારજીને પુછતાં ખરેખરી હંકી કત કોરટમાં લખાવશે એવો તમને ખાત્રો છે ?

જ૦—હા એ છોડી હવે સમજી ગઈ છે તેથી ખરેખર લખાવશે એવી મને ખાત્રી છે.

તીખાભાઈ ઝાંઝીભાઈ સહી.

ફરીઆદીના સાક્ષી કપુરચંદ દેવચંદનો જીખાની.

ન્યાયાધીશ—કે હો જીહુ બે હુ તો પરમેશ્વર પુછે ?

કપુરચંદ—મારૂં નામ કપુરચંદ છે, મારા બાપનું નામ દેવચંદ છે, મારો ઉમર આશરે વરસ ૪૫ નો છે, મારો ધંધો લુગરાં વેચવાનો છે ને મારૂં કેકાણું રા જ્યનગરમાં છે તે પુછવાથી લખાવું છું કે

સ૦—તમે સદરહુ ફરીઆદીને જાણાવો છો ?

જ૦—હા તે ઘણી વખત મારી દુકાને કાપડ લેવા આવતા અને તેમનું નામ પાણુ મારી દુકાને ચાલે છે.

સ૦—સદરહુ આશયી ભગતને તમે જાણાવો છો ?

જ૦—ના સાહેબ કાંઈ દોવરા એને જ્ઞેયો નથી.

સ૦—સદરહુ ભગતને તમે પુછ્યું હતું કે કાપડ કોને સારૂ લો છો ?

જ૦—હાં. ત્યારે તેણે કહ્યું કે મારી સ્ત્રીને સારૂ લાગેછું.

સ૦—તમારી દુકાને કેકાણું ઉભું હતું ?

જ૦—સદરહુ ફરીઆદી તીખાભાઈ ઉભા હતા.

સ૦—એ શીવાય બીજું કંઈ તમે જાણાવો ?

જ૦—એ શીવાય બીજું કંઈ હું જાણતો નથી.
દેવચંદ કપુરચંદનો સહી.

ફરીઆદોની દીકરા કુમારજીની જીખાની.

ન્યાયધોરા—ખોલ જુઠું ખોલુ તો પરમેશ્વર પુછે ?

કુમારજી—મારૂં નામ કુમારજી છે, મારા ખાપનું નામ તીખ.ભ.છ છે, મારી ઉંમર આશરે વરસ ૨૪ રૂપ ના છે, મારો ધર્મ ધરકામનો, મારૂં ઠેકાણું રાજ્યનગરમાં છે, મારો ધરમ હીંદુ વઠ્ઠામનો છે.

સ૦—સદરહુ ભગતને તમે આજખો છો ?

જ૦—હા એ ભગતને હું સારી પેઠે આજખું છું.

સ૦—એ ભગતને તમે શાથી આજખો છો ?

જ૦—સદરહુ ભગત મારા સાસરાના પાડોશમાં રહેછે.

સ૦—એ ભગતનાં ને તમારી આશરે કેટલાં વરસથી દોસ્તી છે ?

જ૦—સુમારે ૩-૪ વરસથી દોસ્તી છે.

સ૦—દોસ્તી થવાનું કારણ શું ?

જ૦—તે મને ધણોવાર આંખોના ઇસારા તથા ખુંખારા કરતો હતો.

સ૦—મગને તમને ખટકામ કરવાનું ફરમાવેલું ?

જ૦—હા ફરમાવેલું ને વળી મને એવું પણ કહેલું કે મારો ભગતની છાપ છે એટલે મને કોઈ લુચ્છો કે હેનાર નથી, તેથી આપડે મોજ મઝા સાસે પેઠે થશે.

સ૦—એ ખાપન તમે એકે વખત ફરજી થએલાં ખરાં ?

જ૦—હા એક બક્ષીબાઈ નામની મારો પાડોશજી આવતી હતી તેણે અમને બન્નેને જોયાં ને મને ખુ-છયુ હતું કે કેમ અહીં આવી છે પણ અમે નીરક્ષણ કામ કરેલું તેથી શરમાઈ જવાખ પણ અમે દીવો નહીં. તેથી તેણે પાળમાં વાત કરી.

સ૦—તમને સદરહુ આરોપી ભગતે લુગડાં આપેલાં ખરાં ?

જૃ૦—હા. ચીનાઈ અને કુલવાડીનું ગવન આપેલું.

સ૦—ગવન અને ચીનાઈ આપતી વખતે કોઈ હતું ?

જૃ૦—હા મારા ખાપે ભગતને ને મને લુગડાં આપતા વખતે જોયાં.

સ૦—જ્યારે તમને જોયાં ત્યારે કંઈ ઠપકો તમારા ખાપે આપેલા કે નહીં ?

જૃ૦—હા ઠપકો આપી મને બે ચાર ખાસડાં મારી કાઢાડી મુકી.

સ૦—સદરહુ ભગતને તમારા ખાપે કાંઈ કર્યું હતું ? ને કર્યું હતું તો તેની તમને ખબર પડેલી ?

જૃ૦—હા મારા ઘેર ગયા પછી મને માલમ પડ્યું કે સદરહુ ભગતને મારા ખાપ ગેટ ઉપર લેઈ જઈ પોલીસને સુંપીઆવ્યા છે એટલી ખબર પડેલી હતી.

સ૦—એ રીવાજ ખીજી કંઈ તમારે કેહેવાનું છે ?

જૃ૦—ના સાહેબ યથાસ્થીત હકીકત જાહેર કરી છે. કુભારજી તીખાભાઈ સહી.

આરોપીની જીખાનીની જરૂર નથી.

ઠરાવ ન્યાયાધીશનો.

હું નેક ન્યારના તકત ઉપર બેસી પરમ કપાળુ પરમેશ્વરનો હર રાખો ઠરાવ કરૂં છું કે આ કામમાં સદરહુ ભગતે વિસ્વાસઘાતનું કામ કરેલું છે કે પોતાના પહેાશોને વિસ્વાસ આપી તેનો ઘાત કર્યો. અને ખીજી કતજી છીનાજી આ બન્ને ગુના થએલા છે તેમાં મથમના વિસ્વાસઘાતના લ્હોમતને સાંડ પીતલ કોડની કલમ ૪૦૫ મુજબ લ્હોમત સાબીત થવાથી સદરહુ ભગતને વરસ ત્રણ સુધી સખત મજૂરી સાથે કેદ ભાગવવી અને કતજી છીનાજીને સાંડ એક પાઈ દંડ કરવા

(૨૪)

માં આવી છે. કારણ કે નામ મોટું ને દરશન ઝાટું
કહેવાય. ભગતને મહેથી ખગભગત નીકળ્યા. અને ભ
ગત એવા માહા પવોત્ર નામને એખ લગાડી છે એવું
કહેવા હું ખીલકુલ આંચકો ખાતો નથી ને તેથી એક
પાછનું માણુમ તેને કહીએ તો ચાલે.

ખીન્નુ સદરહુ ખાઈ કુમારજીએ પોતાના મા ખાપ
તથા જાતનું નામ બોળ્યું, ને કુળને એખ લગાડી છે
માટે રોખાવોને જાતથી મારી નાખવી જોઈતા હતી પ
રંતુ લોકોની સ્ત્રી દીકરોએને પ્રતક્ષ દેખાડવા, અને તે
ના આ પેહેલો ગુન્હો છે માટે આજથી સરવે લોકોએ
એને ઠગ ભગતાણી કહેવી અને સદરહુ ગુન્હો એને કબુલ
કરેલો તેથી તેને હલકામાં હલકી શીક્ષા એજ કે તેને
દરેક પોળમાં અને ચકલામાં પ્રથમ એનું નાક કાન કા
પી ચોટલો મુઠાવો એવળે ગઘેડે બેસાડી પાંચ સોટીઓ
મારી કહેવરાવવું કે જે જીવ કરમ રમે તેની આ દશા.

ન્યાયાધીશની ભહી.

સ્થળ કેદખાનું.

(ભગત પાછળથી જલર અને શીપાઈ.)

ભગત--મનમાં વિચાર કરે છે કે, હે પરમેશ્વર મને
ઝોત આપ્યું હોત તો ઠીક થાત.

જલર--સીપાઈ આ ઠગ ભગતે ઘણાક માણસોને આ
દુઃખ રૂપી સંસારમાંથી તારો અહીં બંધી જલ પવોત્ર
કરવા આવ્યા છે માટે એમને દરરોજનું પાંચમાણુ
દઈણુ આપજ્જે--વધારે નહીં.

સીપાઈ--ખોહોત આજી. (ભગતને દઈણુ આપે છે.)
જીને ભગતના હાથ દુખો હાથે છાત્તાં પડે છે એ

(૨૫)

ટલે સીપાઈ ભગતને મારે છે ને ભગત ચીસો પાડે છે ને કહે છે.

ભગત—ઓ પ્રભુ ! હવે મને મોત આપ હવે છવાયું કરે ને આ દુનીઆમાં આ કાળું કરેલું મોકેમ દેખાડુ એમ કહી રહે છે.

રાત્રી પડી જવાતા કારણથી ભગતને એક કેદીની આરડીમાં ભેગો સુઈ રહેવા મોકલે છે.

સ્થળ કેદીની આરડી.

[કાળી કરશન કેદી ને ભગત]

ભગત—અહ્યા કરશન ચલમ લાવ.

કરશન—પછસો મે ખરચ્યો ને ચલમં તને શેની આપુ.

ભગત—કેમ નહી આપે કાલે પછસા મારો સગો આ પવા આવવાનો છે તેમાંયો તને એક પછસો આ પીસ.

કરશન—ભાઈ તારા જેવા ઠગ ભગતનો ઉધારો કરતા નથી.

ભગત—તારી ક્યારે મા છોકરીને ઠગી કે તું આવું કહે છે (ઘિટલામાં કરશનને ગાળ દીધાથી રોસ ચડી તેથી ભગતના માથામાં નળીયું મારે છે તે થોલોહી નીકળે છે ને કરશન સુઈ જાય છે) કરશનના સુતા પછી ભગત શું કરે છે.

(ભગત કરશનને પોતાના ચોરાણાનું નાકુ કરશનના બળામાં ઢૂંપો દેવા નાખે છે. ઢૂંપો આવી જઈ કરશન મરી જાય છે) એટલે ભગતને ડર લાગવાથી કે હવે સરકાર મને ફાંસી દશે તે કરથી જેલ તોડી નાસવાનું કરે છે પણ સંત્રીના નજરે પડવાથી બંધુકના સંગીનને કંદો આજીવાળો મારે છે ને તે આજી ડેરી વાજેથી લોહી નીકળી રાત્રે પગમાં છાંડા પડે

[૨૬]

છે ન બીજે દીવસે સંતો જાહેર કરે છે તેથી દાકતર
તથા જ્ઞેષ્ઠ અને જ્ઞેવા આવે છે. પછી ભગતને સદરહુ
કોટડીમાંથી બાહાર કાઢાડે છે ત્યારે પગમાંથી જીવડા ખરે
છે ન તેને ન્યાયાધીશને ઘર ફરોથી મોકલે છે. ન્યાયા
યાધીશ તેના ઊપર ખુનનુ તોડમત સાબીત કરી ફાં
શીનો હુકમ કરે છે.

ભગત આવે છે.

શ્રી ભગતપતીના રાહાની.

પ્રીય બેની વાલી જોઈ સ્થીતી આ અમારી,
આ પ્રમાણે કરશોતો યશો કુખીઆરો.
હું જાણું કે કોઈ નવ જાણે, જાણે સઘણ ગામ
જાહેર જ્યારે જગમાં જાણું, ઠગ ભગતનું નામ. પ્રીય.
બધા જગમાં હું કહેવાયો, ઠગ ભગત પ્રખ્યાત;
એવી બની એ ઠગભગતાણી, કહુહું હું સાક્ષાત. પ્રીય.
હવે કાંઈ સમજે તમે વાલી બેની આજ,
પ્રથમથી મેં છાનુ રાખ્યું, આખર ગઈ છે સાજ. પ્રીય.
આખર હું ફાંશી ગયોહું થઈ બહુ અનાથ,
યમ હજુરમાં લઈ જશે શું કરશે દીનાનાથ. પ્રીય.
સ્થળ ફાંશીનું ઠેકાણું ને ભગતની પ્રાર્થના.

અરે મારાં વાહાલા ભાઈઓ અને બેહેનો તમને
ઘણીજ નમતા પુરવક વિનંતી કરોને કહુહું કે, મારા
જેવા કુષ્ટ, નીરસજ, દુરભાગી ભગતનો સંગ નહીં ક-
રતાં નીરમળ મનથી એકાંત ધામમાં પોતાના ઇશ્વરે
આપેલા ઘણીની તથા પ્રભુનો ભગતી કરશો તો ઇશ્વર
મળશે. મારા જેવા મોઢેથી મોટા રાગોટાવાળા ઘાંટા
થી મળનારજ નથી. આ જે લોકોને સમજાવો મેં કુષ્ટ
કરમ કરેહું છે, પાશુ પાપનો ઘડો ભરાય એટલે કુટે

તે પ્રભાણે કુદેશી મને કેવું કવું દુખ થયું છે ને કેવા
 છવડા પડ્યા છે અને આ ફાંસી પર પાણ ચઢવું પ
 ડ્યું છે. આ અકાળ રીખાઈ મરવાનું મોત આવ્યું
 તે તમે પ્રતક્ષ જ્ઞેયું છે. તેથી કરીને આ મારો બનેલો
 ખરો દાખલો લઈ કોઈ માણસ બાંધ્યો અને બેઠેનો
 ન ઠગાતાં નીતીથી વરતશે તો કાયદા થશે અને મને
 એમ થાય છે કે આ મારાં કરેલાં કડાં કાળાં કામ
 સારું ન્યાય ધર્મની સમક્ષ જવું પડશે અને હવે મને
 આ ઉત્તમ ઓળીઆમાંથી કેવો જન્મ આપશે તેની મને
 કંઈ સુજ પડતી નથી.

ન્યાયાધીશનો હુકમ થાય છે ફાંસી ઉપર લટકાવો.
 ભગત—બાંધ્યો અને બેઠેનો અને મારાં વાહાણાં મા
 બાપો હવે તમને છેલા પ્રશ્નામ છે. મારો પાપો મા
 ણ જાય છે. ફાંસી દે છે ને મરી જાય છે.
 સ્થળ કુભારજી ભગતાણી પોતાના મેડા ઉપર એકાંત
 વિચાર કરે છે ને ગાય છે.

રાગ સીતાજીના મહીનાનો.

અરે પ્રભુ વારે આવ મારી નીકર હું દુખી થઈ
 આ દુખ સહન નહી થાય એ તુજને કહું.
 દુષ્ટ ચંડાળ ભગતે આમ નાખી કુંદમાં,
 જેથી છુટવાં લાગી બહુ વાર નીકળતાં એ કુંદમાં(થી)
 હવે નાથ કરે હું અરજ જોડી બે હાથથી,
 મને લાગે છે બહુ બીક તારારે [ન્યાય] કૃતારથથી.
 પહેલાં ખરકીને પેંડા બાંધા બહુ મે સ્વાધ્યો.
 પણ જ્યારે હું સમજી નાર, છુટી અપવાદથી,
 હું એને તજવા જાઉં પણ એ મુકે નહી;
 કેવો નકટો છે એ જન બોલતાં મુકે નહી,

એણે શરમ મેલી લવલેશ મેશ મ્હોડે ચોડીને,
 એને ધણારે સમજાવ્યો મે, (એનું) કાળજી ફાડીને;
 ઠાક્યા માણસને એક વાણ કહેવું મરમારથો;
 માણ એવા નીરલજને ફોણ ચાણુકોના મારથી.
 હવે ઇશ નમાણુ શીશ જોડી બે હાથને,
 મારે સાડ કહેજે તુ આ વાત બલા દીનાનાથને.
 સ્ત્રી ચરીત્ર પાસે પુરુષતો ગુલામ છે,
 દુષ્ટ ફરીઆમાં કુખવાનુ એ ઠામ છે. સ્ત્રી.

અરે ઇશ્વર હું હવે નીરાશ થઈ ને વળી નીરલજ
 થઈ મારૂં નાક કાન કપાયું માથું મુડાવ્યું હવે દુની
 આમાં શું મોઢું દેખાડું તેને સાડ પોતાના મેડા ઉપર
 એક કડુ છે તે કડે દારડું બાંધી ફાંસી ખાવા જાય છે
 તે વખત તેના ગળામાં એક ચીઠી લખેલી હતી તે
 ચીઠીની બીના.

મારાં વાહાલાં સગા વાહાલાઓ તથા ભાઈઓ ને
 બેહેનો મે આ કેવું દુષ્ટ કામ કરેલું છે તેને સાડ હું
 દુનીઆમાં શું મોઢું દેખાડું તે વાસ્તે મે મારે ગળે
 ફાંસો ખાઈ પરમેશ્વરને માણુ અરુપાણુ કરેલો છે ને બે
 હાથ ને ત્રીજી માથું નમાવી વિનંતી કરેલું કે આ
 મારો નજરે બનેલો જાખલો જોઈ; અવા દુષ્ટ, કરૂં,
 ઘાતકી, ને બ્યભીચારી ભગતની સંજે પહોંચા નહો.
 ને જો પડ્યાં તો જેવો મારો વલ્લે થઈ તેવો તમારો
 સીધ કરોને માનજો. મને પહેલાંતો બરફી પેંડા પછ
 આ વગરે સાડે લાગ્યું પણ હવે ઇશ્વરને એમ કહુંકું
 કે આવતા જનમને સાડે આવો દુષ્ટ ભગત મને રા
 મનામાં પણ ના મળે મને એટલો ઠર લાગે છે કે
 પરમેશ્વર મને શો સજા કરશે તેની ગમ પડતી નથી

(૨૯)

મારા બાઈ બેને આ નીચે એક દોહરો ન લક્ષીત
છંદ લખ્યો છે તે ઉપર ઘણીજ હાંશથી ધ્યાન આપજો
આ તમને બધાને છેલ્લી શીખામણ છે.

દોહરો.

નર નારી એતો હવે એત્યામાં શું જાય, જેવી દશા
આ ભગતની, તેવા હાલજ થાય. માટે મારી બેનીઓ
સમજે નીતી વાત, નીતી વીરથ ચાલશે (તો) થાશે
આવી ઘાત. આ કરવાનું કારણ શું છે જાણીઓ તમે
આપ, અનીતીથી ચાલશે લજવાશે મા બાપ. તેથી
તમને એ કહ્યું તમેજો અતુરમુજગુ, આવુ કરમ કર-
વા થકી બેની થઈ છે હાણ, હાણ થઈ આખરુ ગઈ
એમાં નહી કાંઈ સાર, હીલ ઉઘાડી જુઓ ઊડો કરો
વિચાર. મંતર જંતર જુઠ છે એછે સરવે તુત, એ બધુ
હોને શોભે જેમ ધુતારાના ધુત. એ ધુતારો નજરે દીઠો
એમાં નહી કાંઈ સાર, માટે મારી બેનીઓ હંડી ઉ-
તરો આજ, જેથી હરી તમને મળે, લાગે નહી કાંઈ
વાર, પ્રભુ તમને મળવા થકી થાશે તમ ઉધાર; નમન
કરો પ્રભુને હવે બે જોડોને હાથ, એટલી સ્તુતી શેવક
કરે છે દીનાનાથ.

લક્ષીત છંદ.

અરર એ પ્રભુ સાહાય થા મુને,
અરજ માહરી વીનવું તુને;
જાર કરમનુ પાપ ના ગણ્યું,
અખુટ સુખ મે (મુજ) બાપનુ હણ્યું.
કેમ કરે હવે જીભ લઈ મરુ,
અફીણ ખાકે કયાં કમમાં પડું;
અરર [હું] આંધળો પાપગી બહુ,

[૩૦]

દુનીયાં ભાખશે જનશી સહુ.
અરર માહરી બેહેનીઓ તમે,
નીરસજ થયાં અતી કેવારે અમે;
જેવી થઈ છે આ માહરી ગતી,
એવી આપની થાશેરે સ્થીતી.
માટે આપતો ચાલો વિવેકથી,
નોકર બનશોરે (જમ) માહરી ગતી.

એટલુ કહી પોતે બધાંને છેલ્લા પ્રણામ કરી મરી
જાય છે. એટલામાં કંઈ કામ પ્રસંગે પોલીસને જમા
દાર તોખાભાઈને મેડે આવ્યો અને હંચુ નેચુ (સેજ)
તો બાઈ કુમારજીએ ફાંસો ખાધેલો નેઈ એકદમ પ
ચ કયાસ કરી બાળવાંની રજા આપી.

હવે ગ્રંથ કરતાનો છેલ્લી સ્તુતી.

કવિત ૧ લુ.

લગત જગતકુ ઠગત હે, મુરખ હોય સો ઠગાય;
જો નર લગ પેછાનત હે, સો નર દુર સદાય.
એસે લગત યાં બોત હે, કીસે નહી છુપાય;
સજન હોય સો સમજતહે, મુરખ ફીર જોયાં ખાય.
મુરખ ફીર જોયાં ખાય, જખ અકત્ર આવે,
ફીર સમરે જુગદીશ, જદ નોરસજ આવે;
કહે દાસે દીનાનાથ મણુ તેરા નામ સમરાવે,
પણ દુરજન એસે ભગતસેં હરી સદા દુર ખસાવે.

કવિત ૨ જુ.

મે માણુ તુજ નામક, દુસરા માગત નહી;
જેસા જરકા કર્મ હે, તેસા દતા સી.
એસા હરી તુ ન્યાઈ હે, ઉરમે નહી સંદહ;
મે કરેં મે ખમુ વામે કહ નહો છેહ.

વામે કુછ નહી છેડ લોક ફોર ફીર પરતાયા;
જબ લગી ઠોકર બોહોત તબ અકલ આયા.
કહે દાસ દીનાનાથ હરો મુજે મારગ બતાયા,
તો માનુ હિપકાર સોઇ ભગતસે દુર બસાયા.

કવીત ૩૭.

મે જાનુ કુછ ભરમહે, ભરમ ના નીકલા કુછ.
બોહોત બકવા મુખસે કરે, લંબો રખે મુછ.
એસી મુછાં મરોડકે મુખસે ના રહે ચુપ,
બડી મુછમે કયા ભયા જેસે બેઝકે પુઝ.
જેસે બેઝકે પુઝ કુછ ભરમ ગમાયા,
જબ લગા શીરપર માર તબ અકલ આયા.
કહે દાસ દીનાનાથ હરો તુને બેઝ બતાયા,
એસે દુરીજન ભગતસે મુજે દુર બસાયા.

કુભારજી જેના ઘરમાં સ્ત્રી હોય તે સ્ત્રીનાં લક્ષણ.

જીવને સ્વાસ તણી સગાઈ એ રાગ.

કુભારજી જાતની ઊંચ તુ નીચને ઘેર શીદ ગઈ.
ઘરમાં ધંટી ઘરમાં ખાંડણીઓ પરધેર દળવા જાય;
પાડોરાણી વાતો કરે ત્યાં લોટ કુતરાં ખાયરે. કું
એ, એઠારે લોટનાં રોટલા કીધા ગાડવો લેવા જાય,
કુતરો આવી ખઈ ગયો એનાં છોકરાં રોતાં થાયરે. કું
છોકરાંના બાપને દયા આવી લઈ ગયો ચડટા હેઠ;
ચણા લઈ અના છોકરાને આપ્યા, એની બાપડી કુટે
ઘેર પેટરે. કું

પાંચ પડેણા નજરે દેખે ચુસામાં રહે પાણી,
ચુંટોયો ખણી એનાં બાળક રોવરાવે પછી કરે ધુળ
ધાણારે. કું

સાત રૂપીઆનો સાલ્લો લીધો સાલ્લે કસબો ભાત,

(૩૨)

ખારોર લોટની સમડી ઉકાળે સાદરે લુવે એ હાથરે કું
સો રૂપીઆના ચુડો વહેરાવ્યો તે કબારખને આપવા બન્યું,
ચુડો કહેશે મને ગમતો નથી મને બંગડો પહેરવાનું
મન થાયરે. કું

કામ ના હોયતો લડવુ સુજે બાહાનુ લડાઇનુ કાઢાડે;
એના નેવું કોઇ નારે મળે ત્યારે બાળકને ગાળોભાંડે. કું
કુનીઆમાં નેનુ ઉકાળુ ના હોય એવા લાવે ઝેલી જોળા,
કેઇ એનારે સામુ નાનુવે ત્યારે કાઢે અમ્માડીશા ડોળરે. કું
રાતે મુવે ત્યારે મેશો આંજે બાણે બનીછે ભુતની માશા,
અંધારી રાત્રે એકની મળે બધાં માણસ બન્ય ત્યાંથી
નાશારે. કું

ખાતસકાળમાં એ ઉઠે ત્યારે બાળકને રોવરાવે,
કોઇ એને શીખામણદે ત્યારે ચુડા ઘડાને ફાંડાવેરે. કું
એવી રાંડોથી બધાં કરોને કોઇ નવ થાય એના સામે,
સવારમાં ઉઠી-કઢી મોઢુ એનું જીવે અજા પાણી નવ
પામેરે. કું

એટલું કહી મળુ અગ્રોપ થયા ને ગયા આશર અનાથને,
આવી કુમારખને શીક્ષા દેતો કહ્યુકે એ હીનાનાથનેરે.
કુમારખ

